

Kirjapainohistoriaa kahvilassa

Tartossa Virossa toimiva kirjapainoyritys OÜ Greif avasi viime keväänä kaupungissa kokonaan uudenlaisen kahvilan ja kirjakaupan yhdistelmän, jossa ei vain tehdä kaupaa vaan myös esitellään tarttolaista kirjapainohistoriaa. Rakennuksessa toimi 1800-luvulta aivan viime vuosiin asti kaupungin merkittävin kirjapaino, joten kehykset ovat aidot.

Painon perusti vuonna 1766 Pöłtsamaalle noin 60 km Tartosta luoteeseen lääkäri Peter Ernst Wilde julkaistakseen maalaisille tarkoitettua aikakauslehteä. Wilde toimi yhteistyössä pastori A.W. Hupelin kanssa, jonka nimi on jäänyt historiaan yhtenä virolaisen muinaistutkimuksen aloittajista. Yritys sammui melko pian, ja vasta myöhempien omistajien aikana toiminta saavutti maineensa. Heistä ensimmäinen, M.G. Grenzius, siirsi painon Tarttoon ja sai privilegion etelävironkielisten painatteiden julkaisemiseen. Etelä- ja pohjoisvirohan olivat pitkälle 1800-luvulle käytännössä eri kielet. Tunnetuimmat julkaisut olivat *Eesti Ma-Rahva Kalender* [Viron Maarahvaan kalenteri] ja *Tarto maa rahwa Näddali-Leht* [Tarton maarahvaan viikkolehti]. Kun pohjansodan pyönteissä vuonna 1710 sammutun yliopisto oli perustettu uudelleen vuonna 1802, Grenzius nimitettiin myös yliopiston kirjapainajaksi. Sama asema oli painon seuraavalla omistajalla J.C. Schünmannilla.

Kuuluisin omistaja Carl Mattiesen osti painon vuonna 1840. Mattiesenin kirjapainona paino ehti toimia sata vuotta, kunnes siitä neuvostovallan alussa vuonna 1940 tehtiin valtiollinen, 1920-luvun alussa vaikuttaneen kommunistin Hans Heidemannin mukaan nimetty kirjapaino. Siihen yhdistettiin 1950-luvulla myös muut tarttolaiset kirjapainot. Greif osti painon 1990-luvun alussa.

Entiseen kirjapainorakennukseen avatuissa Mattiesenin kirjakaupassa ja Café Wildessä esitellään kirjapainohistoriaa pie-

nen mutta monipuolisen näyttelyn avulla. Esillä on kolme vanhaa painokonetta ja latomakone. Vanhin koneista lienee Koenig & Bauer -painokone, todennäköisesti 1800-luvun jälkipuoliskolta. Latomakone on laiteista uusin, neuvostoliittolainen vuodelta 1972. Muut koneet ovat saksalaisia maailmansotien väliltä. Koenig & Bauer -koneen yhteyteen on liitetty sen valmistajayrityksen omistajien Friedrich Gottlob Koenigin (1774–1833) ja Andreas Friedrich Bauerin (1783–1860) kuvat eikä syyttä.

F.G. Koenig nimittäin kehitti maailman ensimmäisen höyryvoimalla toimineen painokoneen, jolle hän sai patentin vuonna 1810. Kone mahdollisti kirjanpainamisen kehittämisen suurimittaiseksi tuotannoksi. Bauer oli vuodesta 1811 alkaen Koenigin mukana kehittelemässä konetta eteenpäin. Heidän yhdessä Würzburgiin perustamansa tehdas rakensi sekä höyry- että käsikäyttöisiä painoja koko Eurooppaan niin, että vuoteen 1885 mennessä niitä oli valmistettu yli 3500 kappaletta. Koenigin pikapainokoneet – Schnellpresse – painoivat jopa 2000 arkkia tunnissa. Esimerkiksi The Times Lontoossa painettiin vuodesta 1814 alkaen Koenigin painokoneella.

Näyttelyssä on koneiden lisäksi esillä käsinladonnassa käytettyjä kirjasimia ja kaa-viokuvia painokoneiden rakenteesta. Kirjakaupan puolella myyntipöydät on suunniteltu kirjasinlaatikoita jäljitteleviksi. Paino- ja latomakoneiden kehittyminen

Neuvostoliittolainen latomakone vuodelta 1972. Kuva: T.S.

vaati niitä käyttävien ihmisten koulutautumista, mitä näyttelyssä symboloivat painajien ja latojien ammattikunnaltaan saamat todistukset.

Näyttely ei kuitenkaan ole pelkkiä koneita ja niiden käyttötaitoa. Kirjapainotekniikan suurin merkitys on ollut tiedonvälityksellinen, ja seinille on kehystetty esimerkkejä Mattiesenin painon kirjeenvaihdosta ja painatteista. Kohta ovelta sisään tullessaan tulija voi pysähtyä lukemaan tiiviin katsauksen painon historiaan, joka on samalla koko Tarton historiaa.

Kirjapainohistorian esittely kahvilassa on enemmän kuin osuva ratkaisu: tarttolaiset ovat kohta kaksisataa vuotta voineet lukea painettuja sanomalehtiä kaupunkinsa kahviloissa, joista muutamat ovat nousseet kulturihistoriallisten klassikoiden joukkoon.

Timo Salminen

Mattieseni raamatukauplus, Café Wilde, Wilde Irish Pub, Vallikraavi 4, Tartto.

KIRJALLISUUTTA:

BROCKHAUS' CONVERSATIONS-LEXIKON. ALLGEMEINE DEUTSCHE REAL-ENCYKLOPÄDIE. 13. Auflage. 3. Band, Leipzig 1882. 10. Band, Leipzig 1885. 14. Band, Leipzig 1886. (Artikkelit Buchdruckerkunst; König, Friedrich; Schnellpresse.)
TALLINNA AJALUGU. Tallinn 1976.
TARTU AJALUGU. Tallinn 1980.
TARTU ÜLIKOOI AJALUGU II. 1798–1918. Tallinn 1982.

Työväen keskumuseo

Työväen keskusmuseo on Tampereelle vuonna 1993 perustettu työväenperinteen ja työn historian valtakunnallinen erikoismuseo. Museon tehtävänä on tallentaa, tutkia ja asettaa näytteille oman toimialansa historiallisesti merkittävää aineistoa, jonka kautta on mahdollista valaista työn tekijöiden, työn ympäristön ja yhteiskunnallisten tekijöiden kehitystä 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Lisäksi poliittisesti sitoutu-

maton Työväen keskusmuseo pyrkii antamaan ohjausta ja jakamaan tietoa omaan toimialaansa liittyvissä kysymyksissä kaikille asiasta kiinnostuneille.

Työväen keskusmuseo Finlaysonin alueella Tampereen keskustassa kertoo palkkатыöläisten elämäkulusta, työstä ja työnpuutteesta, työympäristöistä ja myös siitä, mitä tapahtui tehtaiden seinien ulkopuolella. Museon 1100 neliometriin laajentuneissa näyttelytiloissa käydään läpi Suomen itsenäistymisen tapahtumat, työväenlehdistön ja tamperelaisen ammattiyhdistysliikkeen vaiheet sekä valaistaan maamme teollistumisen alkuaskeleita Finlaysonin tehtaan kautta. Museo tarjoaa runsaasti nähtävää, esineitä, valokuvia, multimediala, elokuvaa ja lavastettuja tilanteita menneiltä ajoilta.

Näyttelyssä *1917: Tavoitteena kansan valta* kerrotaan, miten niin kutsuttu tavallinen kansa katsoi maailman menoa kotimaastaan suuriruhtinaskunnasta ja tempautui mukaan tapahtumiin, jotka olivat saaneet alkunsa kaukana täältä. Maailmansodan herättämä poikkeustila syytti yhteiskunnallisen roihun Venäjänmaan syrjäisessä kolpassa. Vuonna 1917 käsitteet isänmaa, itsenäisyys ja vapaus olivat vielä tyhjiä tauluja, joille monet pyrkivät kirjoittamaan omia näkemyksiään. Kansa halusi mahdollisuuden päästä osalliseksi päätösten tekemiseen ja murtaa sääty-yhteiskunta; sen tavoitteena oli kansan valta.

Ammattiosastojen vaiheita

Näyttely *Ammatillista yhteistoimintaa Tampereella 100 vuotta* kertoo ammattiosastojen yhteisistä tavoitteista ja toimintamuodoista niiden perustamisesta aina tähän päivään asti. Tampereella alkoi eri ammattialojen välinen järjestöyhteistyö, kun Työväen yhdistysten ja ammattiosastoin keskuskomitea perustettiin vuonna 1898. Työväen yhteistoiminta oli hyvin monimuotoista. Se ulottui työehtoihin ja -oloihin vaikuttamaan pyrkivistä neuvotteluista joukkovoiman näyttöihin, mielenosoituksiin ja lakkoihin sekä myös toisaalta vapaa-ajanviettoon ja sivistyselämään. Näyttelyssä luodaan katsaus valtakunnallisen ammattiyhdistysliik-